

La Comèdia del sopar a Sant Esteve d'en Bas

PEP VILA

Cels Gomis i Mestres (Reus, 1841 - Barcelona, 1915) escriptor i folklorista va publicar en 1915, en el «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», la còpia d'un anònim manuscrit desat a l'arxiu del mateix centre des de 1894, que contenia una representació d'un episodi de la Passió a Sant Esteve d'en Bas, coneguda amb el nom de la *Comèdia del sopar o la cena*.

Segons l'anònim transcriptor d'aquest petit drama passionístic, el costum de fer representacions d'alguna part de la Passió per Setmana Santa tenia també lloc a Les Planes i Baget. De fet, amb aquestes noves dades

veiem com s'amplia enormement la geografia de les representacions del «Cicle de la Passió» a les comarques gironines, de les quals recordem les de Mieres, Tossa de Mar, Figueres, Banyoles, Girona, Ruplà, Verges, Sant Hilari Sacalm, etc.

Des de la publicació el 1891 del primer número del «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», podem trobar entre les seves pàgines valuosos treballs sobre literatura i folklore de Catalunya. Crec que aquesta obreta, que ens ha arribat sobre aquesta celebració pasqual, l'hem d'enquadrar dintre del programa cultural de la Renaixença que s'interessava per recollir arreu de

Catalunya les llegendes, la poesia i les tradicions de caire oral. Segons es desprèn de la lectura de l'esmentat treball, fou el personatge que representava Jesús qui va dictar els parlaments al nostre comunicant, fent-li saber que no havien estat mai «imprintats». Seguint la tradició de pares a fills, aquest actor doblat de director també tenia com a missió ensenyar els textos a la resta del grup escènic. De fet ens trobem amb un de tants exemples de transmissió oral d'uns textos, que com en el cas de Verges, presenten molts de problemes a l'hora de la reconstrucció dels parlaments, en no existir un text canònic fixat en cap manuscrit. La crema, a la darrera Guerra Civil, de l'arxiu parroquial de Sant Esteve d'en Bas, m'ha impedit de poder consultar alguna consuetud o document on constessin més detalls d'aquesta representació. També he fet gestions, de moment sense èxit, a l'arxiu del Centre Excursionista de Catalunya per tal de poder trobar el text de 1894.

El treball que avui comento consta d'una nota proemial on s'expliquen alguns detalls de la representació i de l'edició de Gomis dels 247 versos conservats. Cels Gomis reproduceix el treball sencer sense gairebé notes, tot i que és conscient dels nombrosos desgavells mètrics i lingüístics que s'hi observen, a causa potser de la corrupció del text oral i a la poca cura del primer transcriptor que va fixar el text cap a la fi del segle passat. Per exemple, el vers 246 diu «que anirem a l'hort de jericó» quan en realitat, el vers que crec més correcte que també surt en una passió manresana setcentista fa: «entrem en Gericó», ja que l'hort on va anar a resar Jesús era el de Getsemani. Als versos 134-137 parla un apòstol que es diu Macià (sic)?

Cels Gomis no explica els criteris d'edició que ha fet servir.

Em sembla una obra repolida, un text desagratit, en un català mig normatiu. M'ha fet gràcia trobar en el text un «per a» en el vers: «quan estaré per a morir» (v. 222) que no sé si ja figurava en el text primitiu, o bé és una ultracorrecció més moderna. En l'aspecte mètric trobem versos heptasíl·labs atriats al costat d'un quartet creuat (vv.144-147), un quartet encadenat (vv.148-151), versos de 4, 6, 9 i 10

PASSIÓ DEL SEGLE XVII

EDITADA PER E. JULIÀ MARTÍNEZ

JESÚS

*Asentat lom miro jo
maquinat la traïció.
Pres me portarà y lligat
que així està profetisat
pero ¡ay del delinqüent
qui farà tal trayment!
Molt millor li fóra estat
que en la terra may fos nat.*

PERA

*¡O señor omnipotent!
descubriu vostre intent
y si jo foslo traydor
publicau lo meu error,
però vostra gran bondat
sab la mia voluntat.*

JUAN

*Señor; jo us vull suplicar
una mercè singular;
digaume si sou servit
qui serà lo malait
que cometrà ¡ai maldat
quanta vostra magestat.
Ningú, Señor, contra Vós
pot ésser tan alevós,
y quant jo fos lo mal nat
publicau lo meu pecat;
pero Vós sabeu lo senyor
lo que y ha dintra mon cor;
Vós sabeu lo sentiment
que tinch de vostra torment.
¡Qui pogues ser tant dítós
que pogues morir pera Vós!
¡Qui tingúes tanta ventura
que lo càlzer de amargura
que aveu de beura, begués!
Mas ¡ay de mí no puch més
que entra pesar y dolor
sen va adornar lo meu cor.*

(Posa JUAN lo cap a la falda de JESÚS)

BART.

*¿Sería jo lo mal nat
autor de tant gran pecat?
¿Sería jo per ventura
fill de tanta desventura?
¿A voltas sería jo
fill de tanta perdició?
¿Auria jo maquinat
tant sacrilaga maldat?
¿Cap de cudrilla sería
de tan gran alevosía?
¿Jom sería conjurat
contra vostra Magestat,
unigènit fill de Deu?
Ja sabeu que Bartomeu
tant de dia com de nit
vos ha sempre ben servit
Ja sabeu la voluntat
ab que sempre vos (ha) amat
a vós mateix sento dir
que prest aveu de morir
per destruir lo pacat
en la creu crucificat.
Señor, aqueixa dolor
travesa lo meu cor.
Si vos aveu de morir
feu que jo us puga seguir
que jo passaré per Vós
aqueix tansit dolorós.
¡Qui podrà pendra conort
de tan llastimosa mort!
Vostras deixebles amats
restaran desconsolats,
dirà plorant Bartomeu:
¿hon és la mestra meu?
Señor, per vostra clemència
revocau eixa sentència.*

PASSIÓ DE SANT ESTEVE D'EN BAS

JESÚS

*Assentat lo miro jo
maquinat la traició.
Pres me portaràn lligat,
així està profetisat,
però guai del delinqüent
que farà lo traïment!
Molt millor li fóra estat
que en la terra mai fos nat.*

PERE

*Oh Senyor Omnipotent!
Descobriu lo vostre intent;
i, si jo só lo traidor,
publicau lo meu error,
Però vostra gran bondat
sab la mia voluntat.*

JOAN

*Senyor: vos vull suplicar
un mercè molt singular.
Digueu-me, si sou servit,
que serà prou atrevit
per cometre tal maldat
contra Vostra Magestat.
Ningú, senyor, contra Vós
pot ésser vil i alevós.
I, si jo só lo malvat
que tal cosa hagi intentat,
aquí me teniu present:
feu en mi gran escarmant.
Però bé ho sabeu, Senyor,
lo que hi ha dins lo meu cor,
com també lo sentiment
que tinc del vostre turment.
¡Qui pogués ser tant dítós
que pogués morir per Vós!
¡Qui tingúes tanta ventura
que lo calze d'amargura
que haveu de beure begués!
¡Ai de mí, que no puc més!
que entre penes i dolor
a mi se m'adorm lo cor!*

BARTOMEU

*¿Sería jo lo malvat
autor de tant gran pecat?
¿Sería jo, sens cordura,
fill de tanta desventura?
¿Tal volta sería jo
fill de tanta perdició?
¿M'hauria jo maquinat
tant sacrilaga maldat?
¿Cap de quadrilla sería
de tant alevosía?
¿Me sería conjurat
contra Vostra Magestat?
Unigènit Fill de Deu:
bé sabeu que Bartomeu,
tant de dia com de nit,
vigilant vos ha servit;
com també la voluntat
ab que sempre vos he amat.
A Vós mateix sento a dir
que prest haveu de morir
en la creu crucificat,
que és destruir lo gran pecat.
Senyor: aquest gran dolor
atravessa lo meu cor;
que, si Vós heu de morir,
vullau-vos de mi servir,
que jo passaré per Vós
aquest trànsit dolorós.
¡Qui podrà pendre conort
de tant llastimera mort!
Vostres deixebles amats
quedaran desconsolats!
Plorant dirà Bartomeu:
- Aont és lo Mestre meu? -
Senyor: per vostra clemència,
revocau esta sentència!*

Judes.
A la dreta, la Serventa

síl·labes i un bon nombre d'octosíl·labs apariats com els dels versos:

166, 167, 172, 175, 179, 180, 182, 184, 186, 187, 188, 196, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 216, 220, 221, 222, 226, 234, etc.

Destaquem també que en un gran nombre de versos trobem la diftongació del grup «ció» i «ia»: (vv. 25, 75, 79, 80, 112, 113, 147) que ens mostra la influència de la tradició mètrica castellana, i en canvi en el vers 122 llegim: «ce-lesti-al».

L'espai escènic

La representació es feia el Dijous Sant a la plaça del poble i també a l'església en cas de pluja, com succeí en aquesta ocasió. Quan el teatre surt del clos de l'església troba el seu marc adient en la plaça, lloc d'intersecció, centre de reunió, de mercat i espai públic per excel·lència. Joan Amades², que sembla ser que coneixia aquesta escenificació, ens l'explica així: «en aquest darrer poble es representava el passatge del Sant Sopar, en el qual intervenien Jesús, els Apòstols i un noi anomenat Simonet que feia l'ofici de servent de Jesús. La representació tenia lloc a la plaça i després dintre de l'església sota del cor i prop del cancell. La major part del text era auctòcton, però hi havia alguns versos manllevats als textos impresos».

En tractar-se d'una obra representada pels propis vilatans la *mise en scène* no pot ser més rudimentària. Jesucrist s'asseu dessota el cor de l'església i té a ambdós costats els dotze apòstols. Tots ells estan asseguts en cadires, amb un ciri encès a la mà, potser per il·luminar més bé l'espai escènic i també per individualitzar millor les seves figures quan han de parlar. Jesús té al costat un noi, Simonet que li fa de criat. Sant Joan duu també un palmó juntament amb el ciri; Judes la bossa amb els diners que simbolitza la traïció, quan encara aquesta no s'ha consumat. Els espectadors formen un cercle a l'entorn dels apòstols, els uns drets, els altres damunt cadires.

Es conserven també algunes rúbriques i acotacions escèniques que mostren alguns detalls de la representació que ens fan pensar que alguns fragments

eren cantats o recitats amb una certa cantarella: «Sant Pere... diu amb una cantarella capaç de fer dormir el més desvetllat». «Sant Joan, fa les mateixes reverències que Sant Pere, i canta...».

L'indumentària és del tot escardusera»: túniques de llustrina vermella, blava o groga, perruques de canem i espadenyes per sandàlies». Simonet duu un vestit diferent: «brusa vermella, calces blanques, sabates negres i un barret molt puntagut de cartró, rodejat d'un turbant de llustrina».

El text

Vaig decidir-me per estudiar aquest text —d'altra banda prou desconegut— per dues raons. La primera, en veure la importància de la figura de Judes Iscariot en el text, generalment censurat o poc vistós en els textos de les passions catalanes dels segles XVIII o XIX, i molt important en el teatre medieval³ català amb el desenvolupament del tema de Judes-Edip. Aquí el tema s'aparta de la narració dels evangelis i dels textos impresos de la passió. Generalment, en l'escena del Sant Sopar, intercalada en el primer acte de la passió representada a Manresa el 1798, quan Judes s'adona que s'ha descobert la traïció que pensa fer al seu mes-

ANTON DE SANT GERONI (1)**FELIP**

Gran és, Senyor ma tristesa,
ohint a Vos mateix dir
que hi ha un malvat que ab vilesa
a son Mestre ha de trahir
y posar ab tal baixesa;
si jo so lo tal malvat
suplich-vos, Mestre, humilment,
manifesteu mon pecat
devant de tota la gent,
y de tot lo Apostolat.

ISCARIOT

Digaume, Mestre y Senyor,
seria jo traydor

CRISTO

pues ja os tinch aparellat
un gran premi en ma Ciutat.

**PASSIÓ
DE SANT ESTEVE D'EN BAS**

Gran és, Senyor, ma tristesa
quant a Vós us sento dir
que ab desonor i vilesa
n'hi ha algú que us vol trair!
Y si jo só lo malvat,
vos suplic molt humilment
davant de tota la gent
publiqueu lo meu pecat.

Digueu-me, Mestre Senyor,
seria jo lo traïdor?

perquè us tinc aparellat
un gran premi en ma Ciutat

PASSIO MANRESANA (2)**CRISTO**

Pres me portarà y lligat
que ayxí està profetitzat,
però ay del delinquent
que farà tal trahiment!
Molt millor li fora estat
que en la terra may fos nat.

SANT FELIP

Gran és Senyor ma tristeza
quant a Vos hos sento a dir,
que ab deshonor y vileza
hi haja que hos vol trahir
y pasar en gran pobresa.
Senyor, si jo so lo malvat,
suplichvos molt humilment:
devant de tota la gent
publiqueu lo meu pecat.

**PASSIÓ
DE SANT ESTEVE D'EN BAS**

Pres me portaran lligat
que així està profetisat,
però guai del delinquent
que farà lo traïment!
Molt millor li fóra estat
que en la terra mai fos nat.

El text d'Anton de Sant Geroni
i el de Manresa, en aquest
parlament, és el mateix.
Vegeu, adoble columna,
el fragment coincident
que he copiat ut supra.

(1) Representació de la Sagrada Passió y Mort de Nostre Senyor Jesu-Christ, novament corregida y regulada per lo M.R.P.Fr. Anton de Sant Geroni. Barcelona: en la estampa de Rafel Figueró (sense data d'impressió).

(2) La gran tragèdia de la Passió y mort de Jesuschrist Nostre Señor representada en Manresa per alguns devots de aquest divino ministeri, en tots los Dijous y festas de la Quaresma del any 1798. Manresa: per Ignasi Abadal, estamper i llibreter (sense data d'impressió).

tre, llença el pa de la comunió sota la taula i se'n va. En el text del trinitari Anton de Sant Geroni, l'episodi del Sant Sopar té l'estructura d'un acte autònom i deslligat d'altres episodis cíclics que giren a l'entorn del tema bàsic que és la passió i mort de Jesucrist. Tot i això, la presència de Judes tampoc té gaire entitat i, a grans trets, és la mateixa que trobem en el text anterior. En el text de Sant Esteve d'en Bas, Judes blasma la figura de Jesús i no reconeix el seu mestratge (vv.144-160 i 163-175):

ISCARIOT

Digueu-me, Mestre Senyor,
seria jo lo traïdor?

ISCARIOT

¿En qui mai s'havia vist
una tal proposició,
vist un tal confusió
que prengui de ton partir?
En vista de lo que has fet
en tota la Palestina,
te dius Jesús de Nazaret,
home de virtut divina.
Si fos provat lo que dius,
fores fill de l'Hom Déu Viu.
Mes jo dic que ets un malvat,
un loco, un impertinent,
que mereixes mil turments
i ser ben bé castigat.
¡Anda, home dissimulat
en los teus encantaments!
Jo me li tiro del costat.

JESÚS

Fills, ara ja haveu vist
del modo que m'han traït.

ISCARIOT

Jo no sé lo que dius,
ni què et penses,
ni de quin modo et defenses.
Un malfactor, un seductor,
oïnt los crits de tot un poble
que crida i que redobla
tals crits i grans alborots:
—Tolle tolle, crucifiqui!,—
que moris, que moris en creu,
has de creure que mereixes
la creu infame que portes;
i del modo que et comportes
lo mal esperit te condueix.

La rúbrica entre els versos 175 i 176 ens indica que Judes torna a sortir al final de la comèdia però, en el text conservat no és així.

Pensem també que la importància de Judes en un episodi curt com aquest del Sant Sopar, la seva figura de traïdor amb tota la càrrega simbòlica que presenta, seria a ulls dels espectadors un tema del tot interessant com a contrapunt als parlaments sense vigoria dels altres apòstols.

La segona raó, en adonar-me que els versos 1-4, 24-61, 70-105, 138-139 són els mateixos que els de la Passió del segle XVII editada per Eduardo Julià Martínez⁴ i que publico en un apèndix, tot i respectant les peculiari-

Sant Joan

Un apòstol

tats d'ambdues lliçons. També he trobat altres versos menys importants que em lliguen amb els models de la setena Passió impresa a Barcelona i Manresa al segle XVIII, dels quals en dono també una mostra en l'apèndix.

A Sant Esteve d'en Bas es representava un episodi de la Passió lligat al manuscrit siscentista de la Biblioteca Nacional de Madrid. El parlament de l'apòstol Felip surt en la Passió siscentista i també el recullen les passions impreses del segle XVIII i el text de Sant Esteve, amb variants. Això em permet constatar la força de la tradició i de la poca evolució temàtica en aquests tipus d'obres. De fet aquesta Passió, com ho demostra el fragment de Sant Esteve devia tenir un àmbit de

representació molt més ampli que el circumscrit al País Valencià, com fins ara es pensava. També em fa veure que al segle XVII la Passió catalana sofreix una nova redacció per adaptar-se millor als nous cànons barrocs, encara que l'obra té una correspondència més cronològica que estètica amb aquest moviment. El tema de les profecies que anuncien la passió i mort de Crist presents al llarg del text són una reminiscència purament medieval. Segons Josep Romeu i Figueras⁵ aquesta Passió del segle XVII correspondria a la setena Passió catalana que s'emparenta amb la tercera Passió mallorquina i es caracteritza: «per una deliberada intenció censoradora, en el sentit de suprimir i esmenar, tot redactant-los de

LA GRAN TRAGEDIA
DE LA PASSIÓ Y MORT
DE JESUCHRIST
NOSTRE SEÑOR
REPRESENTADA EN MANRESA
per alguns devots de aquest Divino Misteri, en tots los Dijous, y Festas de la Quaresma del Any 1798

AB LLICENCIA.

MANRESA : Per Ignasi Abadal Estamper y Llibreter.

nou, els passatges no concordants amb l'ortodòxia catòlica... indubtablement relacionada amb les noves orientacions emanades del Concili de Trento». De fet, aquesta obra presenta un punt de desacord amb l'esperit de la setena passió ortodoxa editada per Julià Martínez. Els parlaments de tots els apòstols, molt més desenvolupats en el fragment de Sant Esteve, podrien ésser d'una setena Passió anterior a aquesta, més àmplia.

En canvi, alguns passatges podrien ser afegits posteriors de caire autòcton. No sé fins a quin punt la irregularitat mètrica del fragment que fa referència a Judes i també el fet que alguns versos presentin una redacció confosa em fa pensar que aquest parlament prové d'una altra obra. D'altra banda, a causa dels arranjaments, manlleus, supressions i noves redaccions que solen presentar les obres passionístiques a casa nostra, no he sabut trobar les fonts dels parlaments d'altres apòstols, fora d'algunes coincidències amb altres obres impreses setcentistes que consigno en un apèndix. En no tenir a mà cap transcripció de les «Consuetes Mallorquines» del ms. 1.139 de la Biblioteca de Catalunya se'm fa difícil saber si aquest episodi de la «cena» aprofita textos més antics.

La Passió de Christo Nostre Senyor del segle XVII

Aquesta Passió del segle XVII (ms. 16.925 de la Biblioteca Nacional de Madrid) ja havia estat comentada per Martí de Riquer en el vol. IV de la seva *Història de la literatura Catalana*. (pàg. 369). En destacà dos punts: la seva tradició medieval i la influència del teatre castellà, aspecte aquest que encara està per estudiar, tot i que hem vist que alguns aspectes mètrics així ho corroboren. També Josep Romeu⁶ s'ha referit a la setena passió amb aquestes paraules: «el manuscrit més reulat que coneixem de la setena Passió és el conservat a la Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 16.295, que sembla redactat per dos copistes de mitjan segle XVII. Tanmateix, la versió que conté no és pas la més antiga, ans constitueix una reducció d'una de més primitiva, més àmplia i més lliure, que subsisteix en manuscrits copiats als segles XVIII i

Sant Pere.
Personatges
d'una representació popular
de la Passió
documentada
per Joan Amades.
(Butlletí Excursionista de
Catalunya, núm. 367,
desembre 1925).

XIX...». També hi ha un estudi posterior de Josep Lluís Sirera (*Llengua i Literatura*, 2, 1987) qualificant-la de «passió barroca» i negant que sigui una obra, tal com afirmà Julià Martínez, de caire valencià, ja que en el seu dia Josep Romeu⁷ va considerar que aquesta era catalano-oriental: «de fet, no hi cap raó, lingüística o d'altra classe, per a suposar-lo d'aquelles comarques, ja que el text indubtablement és redactat en català oriental».

Com a cloenda, crec que el text de Sant Esteve d'en Bas, podria ser un fragment d'una de les primeres redaccions de la setena Passió avui perduda, abans que es procedís a mitjan segle XVII a la seva reducció per dos escribes, en l'únic manuscrit conegut de la Nacional de Madrid i fos ampliada, altra volta, amb nous episodis per les passions impreses dels segles XVIII i XIX. Mentre que a la Passió que edità Julià Martínez només parlen Jesús i quatre apòstols, en aquest fragment del Sant Sopar, la nòmina d'apòstols en escena és gairebé completa.

Pep Vila és escriptor.

BIBLIOGRAFIA

1. Cels Gomis, *Un Dijous Sant a Sant Esteve d'en Bas*. «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», XXV, 1915, 74-83, publicat abans a «Catalunya», febrer, 1904.
2. Joan Amades, *Costumari Català*. El curs de l'any. Salvat-Edic. 62, Barcelona, 1982, Vol. II, p. 775.
3. Josep Romeu i Figueras, «La légende de Judas Iscariot dans le théâtre catalan et provençal: Essai de classification des passions dramatiques catalanes» a *Actes et Mémoires du I Congrès international de Langue et Littérature du Midi de la France*. Avinyó, 1957, pp. 68-106.
4. Eduardo Julià Martínez, *Poetas dramáticos valencianos*. II, Madrid, 1929, apèndix, pp. 655-694.
5. Josep Romeu i Figueras, «Els textos dramàtics sobre el Davallament de la Creu a Catalunya, i el fragment inèdit d'Uldecona» a *Estudis Romànics*. XI (1962-1967), Barcelona, 1962, p. 105.
- 6 i 7. Josep Romeu, *op. cit.*, p. 106.